geestesgesteldheid en levenshouding van het Joodsche volk.

Poog u eens op het standpunt van Israël te stellen.

Dit feit valt niet weg te redeneeren: Israël bleef als volk schier tot het laatste toe Jezus zeer genegen.

Het volgde Hem op Zijn reizen.

Het hing Hem aan.

Het trok voor Hem partij.

De overpriesters waagden het daarom niet Hem openlijk gevangen te nemen. Dit moest heimelijk geschieden.

Vanwaar die sympathie voor Christus?

Om het eens zielkundig uit te drukken: Van Christus ging een heilige suggestie uit.

Niet maar een suggestie, gelijk ge die bij gewone menschen opmerkt.

Neen, een zeer bijzondere, een eenige suggestie.

Een suggestie, welke de overpriesters de verzuchting deed slaken: de heele wereld loopt Hem na.

Christus boeide oor en oog Zijner landgenooten door Zijn leer en Zijn wonderen.

Maar bovenal door Zijn persoonlijkheid.

Het volk had vertrouwen in Hem.

En gelijk de suggestie iemand groote macht leent, hem tot een gewenschten en gevierden man maakt, hem stempelt tot een begeerlijk persoon, alzoo stond het in sterker mate met Christus.

Indien Hij slechts gewild had, had het volk Hem tot Koning uitgeroepen.

In de lijdensweek of beter in de enkele lijdensdagen is de toestand eensklaps veranderd.

Waardoor?

Zijn ure was gekomen.

Toen werd de suggestieve kracht, welke er van Hem uitging op eenmaal gebroken.

Niet door menschelijk toedoen.

Maar naar Goddelijke beschikking.

Hij verloor nu Zijn overwicht over het volk.

De Vader ontluisterde Hem.

Deze beroofde Hem van die zielbedwingende macht.

Daarin en daarin vooral hebt gij de oorzaak van die psychologische verandering te zoeken.

Christus was niet meer begeerlijk.

Hij was niet langer de gewilde, de gezochte, maar de verachte.

Het volk merkte de verandering op.

Het zag zich in Christus bedrogen.

Vertrouwen sloeg om in verbittering.

Jezus stond voor hen als een verleider.

Daarom baatte het niet of Pilatus met zijn: „ziet, de mensch" speculeerde op hun medelijden. Medelijden zouden zij betoond hebben, indien Hij in hun oog een elendige ware geweest. Maar Hij had naar hun besef de misdaad bedreven, welke een volk nooit vergeeft: Hij had hen t e l e u r g e s t e l d.

En de discipelen ondergingen soortgelijke gewaarwording.

Ook zij waren onder Zijn suggestieven invloed voor een wijle uit.

Zij vluchtten en werden aan Hem geërgerd.

Christus hield niets meer over, dat Hem begeerlijk deed zijn.

Een iegelijk was als verbergende het aangezicht voor Hem.

Doch aanbiddelijk wonder Gods!

Datzelfde lijden, dat de suggestieve kracht van Christus brak, is thans door genade een bron van hemelsche suggestie geworden.

Door dat lijden boeit en bekoort Christus het godvruchtig hart nog meer dan door Zijn omwandeling op aarde.

Over dat lijden komt de christen niet uitgedacht, niet uitgeweend, niet uitgezongen.

Om dat lijden heeft Gods volk zijn Heiland tot in eeuwigheid lief en dankt: Gij hebt ons Gode gekocht met Uw bloed.

Het juicht met de Salomonische bruid: al wat aan Hem is, is gansch begeerlijk.

Al wat aan Hem is!

Ook Zijn wonden.

Ook Zijn striemen.

Ook Zijn smarten.

Ook Zijn verlaten-zijn van God.

HEPP.

KERKELIJK LEVEN.

Mannelijk Christendom.

I.

Reeds vroeger sprak ik als mijn meening uit, dat men onder ons vrij goed weet, wat de oudere Ethischen bedoelden, maar dat men van de gevoelens der jongere Ethischen minder goed op de hoogte is.

In zekeren zin kan dit niet verwonderen.

De oudere Ethischen schreven veel. Hun werken liggen compleet voor ons. Van koersverandering is bij hen geen sprake meer. Men kan zijn oordeel over hen afronden.

Ook waren de oudere Ethischen en inzonderheid Chantepie de la Saussaye (vader) dogmatisch bijgewerkt. Zij gaven inhoud, die, hoewel afwijkend van het Gereformeerde gevoelen, toch in woordgebruik en inkleeding niet te ver afstond van den vorm, waarin ook Gereformeerden zich plachten uit te drukken. Dit maakte hun werken voor ons beter toegankelijk.

De jongere Ethischen daarentegen zijn, voor de boekenmarkt althans, veel minder productief.

Een enkel boek verscheen.

Maar hun eigenlijke kracht ligt in de brochure.

Van een wereldoverzoekend weten houden zij zich verre, maar spreken liever hun oordeel uit over wat zich aktueel aan hen voordoet.

En in hun taal is over het geheel het aphorisme en de paradox gewild. Zij staan gewoonlijk naar individueele uitdrukking, wat op zichzelf niet mag afgekeurd, maar waaronder het gemeen verstaan weleens lijdt.

Zij hebben zoo hun loopjes, die menschen van andere richting minder interesseeren en waarvan we meenen: we weten al uit de oudere literatuur wat er volgt, gelijk, laat ik er dit aan toevoegen, ook wij onze loopjes hebben en daarom door andere richtingen ook niet steeds nauwkeurig worden gelezen. Trouwens, men heeft de Gereformeerden nooit met ernstig nota van hun gevoelens te nemen verwend. Zelfs onze eerste-klas schrijvers als Kuyper en Bavinck worden slag op slag niet begrepen. Het tegendeel van wat zij bedoelen wordt hun dikwijls in den mond gelegd. En dat hierbij al te groote vluchtigheid in het lezen in het spel is, kan moeilijk worden ontkend.

Dit laatste echter verontschuldigt ons niet.

Wij hebben te zorgen, dat we op de hoogte blijven.

Wij mogen niet redeneeren: het grondprincipe van de ethische theologie verandert toch niet en waar we dit eenmaal gevat hebben, behoeven we ons met de steeds wisselende uitwerking niet in te laten.

Want dan raken wij van hun denkwijze vervreemd.

Dan schuiven we hun licht de een of andere konsekwentie in de schoenen.

Dan geven wij meer werk aan onze fantasie, dan aan onzen werkelijkheidszin.

Dan zullen we hen vaak verkeerd beoordeelen.

Maar tevens ook de gevaren, welke ons van dien kant bedreigen, niet ter rechter tijd onderkennen.

Want negeeren laat zich een richting nu eenmaal niet.

Wij loopen niet in separate hokjes over de binnenplaats van een gevangenis, maar wij kunnen herhaaldelijk voor elkander te staan.

Dan moeten we weten, wie we aan elkaar hebben.

Dan is het ons dienstig, zoo wij er van op de hoogte zijn, wat onder menschen van andere denkwijze leeft.

Het moet ons benieuwen of zij dichter bij ons komen of zich verder van ons verwijderen.

En als de rauwe werkelijkheid straks de christenen zal manen om, waar zij maar kunnen, tegen het ongeloof verweer te bieden, behooren we georiënteerd te zijn, wie wij als christenen mogen beschouwen en wie wij, schoon zij misschien den naam van Christus noemen, onmogelijk als zoodanig kunnen accepteeren.

Ook moet onze kennis van hedendaagsche toestanden voortdurend aangevuld, opdat, wanneer de noodzaak roept, wij een program tot coöperatie met andere christenen kunnen opstellen.

Een van de jongste Ethischen, die al meer naar voren treedt, is Dr M. van Rhijn.

Vaardig schrijver in goed Nederlandsch, man, met open oog voor de gebreken in eigen kring, met sympathie voor veel wat buiten dien kring voorvalt, beter op de hoogte van Gereformeerde denkbeelden dan velen zijner geestverwanten, met een sentiment, dat zich gemakkelijk geeft en zich spoedig gaan laat, met frisschen kijk op stroomingen, van breeden invloed op studenten en andere jongeren, wordt er gaarne naar hem geluisterd.

Gedurende de Egyptische reis van Prof. Obbink neemt hij diens plaats in als Eindredacteur van „Bergopwaarts".

Ten vorigen jare nu hield hij voor de Ned. Herv. Predikantenvergadering een referaat, dat later in „Stemmen voor Waarheid en Vrede" een plaats vond en onlangs bij de Hollandia-drukkerij te Baarn afzonderlijk verscheen.

Het draagt tot titel „Hedendaagsche Orthodoxie".

Het wil mij echter voorkomen, dat Dr Van Rhijn zijn rede en brochure beter had kunnen aandienen als „Mannelijk Christendom".

„Hedendaagsche Orthodoxie" toch, doet u verwachten een beschrijving van den huidigen toestand in de orthodoxie.

„Mannelijk Christendom" heeft meer van een leuze, welke een ideaal voor oogen toovert, dat moet worden nagejaagd.

En dat laatste bedoelt toch eigenlijk de schrijver.

Als men 'kennis neemt van zijn kritiek op de hedendaagsche orthodoxie, kan men niet anders dan konkludeeren, dat zij volstrekt niet met „mannelijk christendom" samenvalt. Dat zij nog veel moet veranderen, niet om hedendaagsch of om orthodox te zijn, maar om „mannelijk christendom" te worden.

De term „mannelijk christendom" wordt door Dr Van Rhijn zelf herhaaldelijk gebruikt.

Daarom was die, dunkt mij, de aangewezen benaming.

Maar hierover niet meer.

In deze brochure worden rake dingen gezegd, waarmede wij het van harte eens zijn.

Ook worden naar ons inzicht de lijnen soms verkeerd getrokken en we veroorloven ons de vrijheid ook daarop te wijzen.

Natuurlijk schreef Dr Van Rhijn deze brochure op eigen verantwoordelijkheid en vertolkt zij niet de gedachten van partij of richting.

Maar toch schreef hij vanuit een gedachtensfeer, waarin niet alleen hij ademt.

Men kan er uit te weten komen wat er in het hart van sommige — hoe groot hun getal is, kan vanzelf niet worden aangegeven — jongere Ethischen leeft.

Daarom mogen wij er onze belangstelling niet aan onthouden.

Ernest Renau.

Op hetzelfde oogenblik, waarop ik dit schrijf, zijn in Frankrijk de Renau-feesten in vollen gang.

De luisterrijke viering van den 100sten geboortedag van Renan moet ook eenigszins dienen ter verzoening van het feit, dat deze Franschman door Napoleon III uit zijn hoogleeraarsambt aan het Collège de France werd ontzet.

Dit teekent.

Welk een religieuse achteruitgang in Frankrijk wordt hierdoor openbaar!

Als men het portret van Renau voor zich legt, vraagt men zich af, hoe hij indertijd zulk een indruk op zijn tijdgenooten kon maken.

Grof gebouwd, met handen, die er veel meer op schenen berekend om langs een touwladder te klimmen (zijn vader was zeeman) of een ploegschaar te sturen dan een pen te hanteeren, met een postuur, dat ook in later dagen kleermakers wanhopig moest maken om hem een draaglijk pak aan te meten, gecoiffeerd als de boeren uit Bretagne, waar hij het licht had gezien, zou men hem niet in staat achten de gratie te ontwikkelen, welke er in later jaren van hem uitging, in zijn stijl, in zijn optreden, in zijn ganschie persoonlijkheid het fascineerende ten toon te spreiden, waarvan allen, die hem gekend hebben, getuigen.

Dat schrille contrast vindt zijn oplossing in zijn oogen. Die hebben niets zwaarmoedigs, niets uitdrukkingloos als de oogen van hen, die altijd staren op de zwarte klei, niets peinzends of droomerigs, maar ze tintelen van vernuft, van speelschen dorst.

Renan heeft zich met de wetenschap ontledig gehouden, veel gestudeerd, een massa feitenmateriaal verzameld, maar een denker is hij nooit geworden.

Hij was en bleef artiest.

Hij hongert niet naar waarheid, maar naar schoonheid.

De werkelijkheid kan hem niet boeien, maar zijn fantasie bouwt vliegtuigen met luxueuse cabins en hij noodt anderen uit tot een vlucht.

Die kenmerken draagt vooral zijn boek over „Het leven van Jezus", waardoor hij beroemd en berucht is geworden.

Hij verwerkt daarin dezelfde stof als David Friedrich Strauss, maar terwijl deze door zijn zwaren redeneertrant slechts matige aandacht trok, bracht Renan godsdienstig Europa in rep en roer.

Hij maakte Jezus tot een romanheld.

Met prachtig koloriet schilderde hij het landschap rondom Nazareth, het kultureele milieu waarin Jezus opgroeide en zocht daaruit Christus' persoonlijkheid te verklaren. Zijn Jezus is een man van ongeëvenaarde zachtheid, die tot thema van zijn verrukkelijke prediking de liefde had gekozen, met wien vooral de vrouwen dweepten. Door zijn aanraking met Johannes den Dooper werd hij echter een fanaticus. En Renau rekent het Hem, die van jongsaf blijk had gegeven ook ondeugden als eerzucht, ijdelheid, zinnelijke liefde te bezitten, als zijn ergste vergrijp aan, dat Hij de schoonheid van het leven verachtte en den marteldood stierf.

Geen wonder, dat Renau ieder, die Christus liefhad als den Verlosser van zijn ziel, wondde.

Dat zelfs modernen, die nog eerbied voor Jezus koesterden, hem hierom veroordeelden.

De macht van Renau school niet alleen in zijn emotioneelen stijl, maar vooral ook in zijn aan brutaliteit grenzende openhartigheid.

Het „hangslot" op zijn mond verdroeg hij niet.

Deed hij eerst zijn geestverwanten schrikken, zijn geest werkte door.

En nu... nu wordt hij in menig artikel om zijn verfijnde religieusiteit, zijn diepe vroomheid verheerlijkt.

Hij wordt opgenomen in de galerij van religieuse naturen, waarin ten onzent ook de opstandelinge mevrouw Roland Holst een plaats heeft bekomen.

Maar wij, wij kunnen zijn nagedachtenis niet huldigen.

Hoewel wij niet blind zijn voor zijn talen, kunnen we nooit vergeten, dat hij ons heeft gekrenkt in het teederste wat wij bezitten, in onzen Heiland en Zaligmaker.

Wij kunnen ons dan ook onmogelijk tot waardeering opschroeven.

Wij blijven hem beschouwen als één, die den Zoon Gods andermaal heeft gekruist.

Wanneer hij nog leefde, zouden we op hem toepassen de Johanneïsche vermaning: ontvangt hem niet in uw huis en zegt tot hem niet: wees gegroet.

Zijn dood brengt daarin geen verandering.

Onze gansche ziel komt in opstand tegen het werk, dat hij naliet.

Wij doen dan ook niet mede aan de mode van onzen tijd om zoo iemand merkwaardig en interessant te vinden.

Onze verdraagzaamheid kan ons nooit ontnemen onzen weerzin tegen den man, die onzen Heere en Meester zoo gruwelijk heeft beleedigd.

In dit opzicht willen wij er niets van hooren, dat tijd slijt.

= Staatscommissie voor het Hooger Onderwijs.

Met genoegen begroeten wij de instelling van een Staatscommissie voor het Hooger Onderwijs.

Haar taak is na te gaan, of, en zoo ja, door welke wettelijke en andere maatregelen:

1o. kostenbesparing op het openbaar hooger onderwijs kan worden verkregen zonder dat het peil van dit onderwijs in het algemeen wordt verlaagd, en

2o. de verhouding tusschen het openbaar en bijzonder hooger onderwijs nader kan worden geregeld, zoodat het bijzonder universitair onderwijs zich naar zijn aard beter zal kunnen ontwikkelen dan op dit oogenblik het geval is.

De samenstelling van deze commissie blijkt ons niet ongelukkig.

Rechts is er met een gelijk getal als links en dan in verschillende nuances in vertegenwoordigd.

Mocht de instelling der Commissie de eerste stap blijken op den weg, die tot vrije ontplooiïng van het Bijzonder Hooger Onderwijs leidt.

HEPP.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN.

Socialisatie of Bedrijfsorganisatie.

XII.

De eigendom.

Een aanvang is gemaakt met het onderzoek naar de Schriftgegevens omtrent den eigendom. Wij vonden in Gen. 1 en 2, dat a. de eigendom moet afgeleid uit de schepping van den mensch naar Gods beeld; b. dat het wezen van den eigendom bestaat in heerschappij; en c. dat God de absolute eigenaar en de mensch slechts rentmeester is. — en voorts in Israël: a. dat de eigendom een religieus karakter draagt, en b. wortelt in de geslachten.

In het vorige artikel is uiteengezet, dat het bezit in Israël zeer zeker niet een communaal bezit was, zooals het socialisatie-ideaal wil, doch ook, dat deze particuliere eigendom een bijzonder karakter droeg. Het is geen individualistisch bezit, zooals wij het kennen, doch de bezitter is de familie of het geslacht, en reeds door deze communale regeling heeft de Heere den privaten eigendom begrensd en geknot. En waarom heeft God dat gedaan? Dr van Es e.a., die hiervan uitgaan, dat het privaatbezit een gevolg is van de zonde, en dus in het paradijs alleen van heilig communisme willen weten, beweren, dat in Israël iets van dien oorspronkelijken paradijstoestand terugkeert. Waar dit volk 's Heeren uitverkoren volk is, en in zijn midden, zij het dan typisch, het herstel gegeven wordt van hetgeen door de zonde is verloren gegaan, moet dat herstel, die vernieuwing zich ook openbaren op het maatschappelijk terrein, en ziet ge in het betrekkelijk communisme, dat, gelijk straks nog nader blijken zal, Israël's bezitsregeling kenmerkt, een herinnering aan het verloren, en een profetie van het toekomstig paradijs. In deze beschouwing ligt een waarheid, die ik liever anders formuleer. M.i. (en ik kom daarop later terug), is in den staat der rechtheid niet enkel communaal bezit, doch de harmonie, het evenwicht tusschen het private en het communale, zooals die harmonie ook ten volle op de nieuwe aarde zal weerkeeren. En ziet nu, dat evenwicht herstelt de Heere tot op zekere hoogte onder Zijn volk. Hij heft den privaten eigendom niet op, om er alleen het gemeenschappelijk bezit voor in de plaats te stellen, doch Hij zorgt er voor, dat het individueele zich niet zoo verscherpen kan, dat het tot een misstand wordt, die den socialen vrede verstoort.

Dat doet de Heere op onderscheiden wijze.

Hij geeft eerst aan het volk het Sabbatjaar.

Niet alleen moet elke week de sabbat gevierd, doch ook om de zeven jaar moet de bodem een rustjaar hebben, waarin de arbeid op veld en akker gestaakt werd. „Zes jaren, zoo beveelt de Heere, zult gij uw akker zaaien, en zes jaar uw wijngaard besnoeien, en de inkomst daarvan inzamelen; doch in het zevende jaar zal voor het land een sabbat der rust zijn, een sabbat den Heere: uw akker zult gij niet bezaaien, en uw wijngaard niet besnoeien. Wat vanzelf van uw oogst zal gewassen zijn, zult gij niet inoogsten, en de druiven uwer afzondering zult gij niet afsnijden; het zal een jaar der rust voor het land zijn. En de inkomst van den sabbat des lands zal voor u tot spijze zijn, voor u, en voor uw knecht, en voor uw dienstmaagd, en voor uw daglooner, en voor uw bijwoners, die bij u als vreemdelingen verkeeren; mitsgaders voor uw vee, en voor het gedierte, dat in uw land is, zal al de inkomst daarvan tot spijze zijn" (Levit. 25:3—7). Hieruit blijkt drieërlei. In de eerste plaats moest het land een rustjaar ter eere des Heeren vieren, en werd voorkomen, dat de bodem door onafgebroken gebruik uitgemergeld, en het bezit ongestoord vermoerderd werd. Ten tweede hield in dat jaar het privaat-gebruik (let er op niet bezit) van akker en wijngaard op, en werd het particulier recht zóó beperkt, dat alle arbeid verboden was. En ten derde mocht wat vanzelf groeide niet geoogst of ingezameld, en dus door den eigenaar in eigen schuren vergaderd, maar moest, zoo van het veld weg, gebruikt, en aan een ieder ten gebruike worden overgelaten. Dit jaar bracht dus mee, niet een communaal bezit, maar een communaal gebruik van akker en wijngaard, en een communisme, dat in niet geringe mate de uitwassen van den privaten eigendom tegenging.

Dit komt nog sterker uit in het jubeljaar.

De ordinantie daarvan lezen wij in Levit. 25 vers 8—13:

Gij zult u ook tellen zeven jaarweken, zevenmaal zeven jaren, zoodat de dagen der zeven jaarweken u negen en veertig jaar zullen zijn. Daarna zult gij in de zevende maand, op den tienden der maand, de bazuin des geklanks doen doorgaan; op den verzoendag zult gij de bazuin doen doorgaan in uw gansche land; en gij zult dat vijftigste jaar heiligen, en vrijheid uitroepen in den lande voor alle zijne inwoners; het zal u een jubeljaar zijn, en gij zult wederkeeren een ieder tot zijne bezitting en zult wederkeeren een ieder tot zijn geslacht. Dit jubeljaar zal u het vijftigste jaar zijn; gij zult niet zaaien, noch inoogsten wat vanzelf daarin zal gewassen zijn, noch ook de druiven der afzonderingen in hetzelve afsnijden; want dat is het jubeljaar, het zal u heilig zijn; gij zult uit het veld de inkomst daarvan eten. Op dat jubeljaar zult gij wederkeeren ieder tot zijne bezitting."

Uit deze instelling volgt drieërlei.

In de eerste plaats moest in dit jubeljaar, daar het het zevende sabbatjaar was, de eisch van deze laatste instelling gehouden worden. Ten tweede kon iedere Israëliet, die gedwongen was geweest zich voor schuld als slaaf te verkoopen, in vrijheid uitgaan, (zie verder Lev. 25:40 e.v.), en in de derde plaats keerde het erfland, dat door achteruitgang of verkoop in andere handen was overgegaan, tot den oorspronkelijken erfbezitter terug (vgl. Lev. 25:28, 41; 27; 29). In Num. 36:4 wordt dan ook van het jubeljaar gesproken, als van het jaar, waarin de oorspronkelijke harmonieuse verdeeling van den eigendom, gelijk de Heere Zelf bij de inbezitneming van Kanaän gegeven heeft, hersteld wordt, wanneer n.l. de vorsten van Gilead dit bezwaar inbrengen tegen de toewijzing van de erve van Zelafead aan zijn dochters: „Als ook de kinderen Israëls een jubeljaar zullen hebben, zoo zou haar erfenis toegedaan zijn tot de erfenis van dien stam, aan welken zij zouden geworden zijn; alzoo zou haar erfenis van de erfenis van den stam onzer vaderen afgetrokken worden." Het jubeljaar was dus voor de bezitsregeling in Israël van het grootste gewicht. Het brengt eigenlijk alle bezit weer terug in de hand des Heeren. Het heft voor een oogenblik alle menschelijk eigendomsrecht op. Het maakt Kanaän in den strikten zin des woords tot een land Gods, en dan verdeelt de Heere het opnieuw naar de ordeningen, die Hij eens aan Zijn volk heeft gegeven. En in deze strenge beperking van den privaat-eigendom lag onnoemelijk veel zegen opgesloten. Daardoor werd voorkomen, dat het eene geslacht verarmde, en het andere zich in weelde baadde; dat de eene al zijn grond verloor, en de ander groot grondbezitter werd; dat aan den eenen kant het pauperisme, en aan de andere zijde het kapitalisme geboren werd, en al dreigde in een tusschen twee jubeljaren liggende periode het sociale evenwicht verstoord te worden, het jubeljaar met zijn heilig communisme bracht weer herstel, en de verhoudingen werden door den Heere Zelf weer in het rechte spoor geleid. Hiermede in nauw verband noem ik even het recht en den plicht tot lossing, gelijk we dien zoo schoon beschreven en geïllustreerd vinden in de historie van Ruth, en het zal meer dan duidelijk zijn, hoe de Heere gezorgd heeft voor een evenwichtige verdeeling van het bezit.

Dit doet God nog door andere factoren.

Hier is te noemen, wat Israël voor den eeredienst moest afstaan.

De privaat-eigendom werd ook beperkt door de tienden en offers, die Gode moesten gegeven, en waarin de Heere Zijn volk deed gevoelen; alles is niet van u, maar van Mij. Ook dient met bijzonderen nadruk gewezen op de bezitsregeling voor den stam van Levi. Deze stam had geen eigen stamgebied, doch bewoonde bepaalde steden in het midden der andere stammen, die dus van eigen terrein moesten afstaan aan de knechten des Heeren. Eveneens gaf de Heere een zekere beperking in de nalezing op den akker (zie Ruth 2), en in het gebod, dat ieder volle vrijheid had om in den wijngaard, of op den akker van den naaste zich aan de vruchten van veld en wijngaard te goed te doen (Deut. 23:25 e.v.), en eindelijk waren er nog tal van bepalingen, die door een zekere communale regeling, het private begrensden. Ik denk hier aan het saamwonen der broeders, waarvan Deut. 25:5 spreekt, en hetwelk wijst op gemeenschappelijk bezit. Voorts aan de gastvrijheid, die Israël tegenover vreemdelingen moest oefenen. In de derde plaats aan die bepalingen, die zooveel mogelijk heel het volk, ook zelfs de vreemdelingen deed deelen in de opbrengst van het land, en de vreugde van den oogst, (Lev. 19:9 e.v.; 23:22; Deut. 16:11, 14; 24:19—22; 26:9), en eindelijk aan de herhaalde opwekking tot hulpbetoon (Lev. 25:36—38; Deut. 15:7—11). Nu moet wel worden toegestemd, dat deze laatste ordinantiën enkel zedelijke verplichtingen zijn, wier vervulling van den eigenaar zelf afhing, doch in die voorschriften liet de Heere Zijn volk duidelijk gevoelen, dat het privaat- of liever het familie-bezit nimmer zoo mocht worden opgevat, dat de bezitter er mee kon handelen naar zijn believen. Zelfs aan het particuliere zit een communale zijde, en God heeft Zijn volk telkens gepredikt, dat het naar de eenheid en naar het evenwicht van die beide had te zoeken[1]).

Dit laatste is het kenmerk van de Mozaïsche wetgeving.

Zij is een toonbeeld van evenwichtigheid.

In het Mozaïsch recht, zoo merkt Ds Koffyberg terecht op, wordt naast de erkenning der geestelijk-zedelijke vrijheid van den eenling, deze ook altoos in organisch verband met de hem omsluitende gemeenschapskringen beschouwd. Naast, zelfs dwingend tegengaan, van overmatigen rijkdom aan een of ander productiemiddel, wordt er ook alle zweem in gemeden van dwaze waardeschatting van een bezitloos leven, of wel van een maatschappij gegrond op het communaal bezit der productiemiddelen"[2]). En daarop valle hier de nadruk. Beide, én het private én het communale komen in den Pentateuch tot hun recht. In een volgend artikel hoop ik hierop nog even terug te komen, doch het verkregen resultaat leert ons reeds, dat in Israël niet een entweder-oder, een „of het een of het ander" gesteld wordt, doch aan beide een evengroot bestaansrecht wordt toegekend. En waar we in Israël ontmoeten een, zij het dan schaduwachtig, herstel van den paradijstoestand, kan nu reeds deze zeer voorloopige conclusie getrokken worden, dat in den oorspronkelijken staat voor beide, én voor den privaat-eigendom, én voor het communale plaats was. Zij sloten elkaar niet uit. Zij waren beide mogelijk, omdat geen zonde scherpe begrenzing eischte. Of wil men, in het beeld Gods ligt én het individueele én het gemeenschappelijke.

K. D.

[1]) Van Es, a.w. blz. 331—335.

[2]) Het Mozaïsch recht en zijn huidige sociale beteekenis, Utrecht 1913, blz. 32.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

XVII.

De wijsbegeerte in dienstknechtsgestalte.

Het ging alles heel natuurlijk, zonder opzet...

Eerst botste het christendom tegen de Grieksche cultuur, zoodat de vonken er afvlogen.

Maar toen kwam een soort omstrengelend contact met de schoone wijsheid, die de christenen niet anders dan ten koste van de waarheid konden verdoemen.

Tegen het heidensch element in de Hellenistische wijsbegeerte bleef de kerk zich glooiend verzetten; men schroomde niet in menig opzicht de Gricksche filosofie een uitvinding van den duivel te noemen; maar in de verdediging en vaststelling van het leerdogma bediende de kerk zich, zonder gewetensbezwaar, van de formeele denk-kunst der Grieken, ja, gelijk we gezien hebben, nam men, speciaal uit de Stoïsche zedeleer, bewonderde wijsgeerige ideeën in de christelijke wereld over.

Toen kwam de groote architect, die met behulp van de veroverde schatten der Grieksche beschaving een tempel bouwde.

Het was Aurelius Augustinus (gest. 430), door Hofer „de grootste christelijke filosoof genoemd".

Feit is, dat hij het theologische denken van de middeleeuwen, hetzij door inspiratie, hetzij door tegenstelling, beheerscht. Ja, welk christelijk denken, ook nú, ontkomt aan zijn suggestie?

Het bekoorlijke in Augustinus is zijn „goddelijk" kunstenaarschap.

Dit is tegelijk zijn kracht en zijn zwakheid.

Bij hem niet het knutselen met Platonische en Aristoteliaansche begrippen, dat men bij de latere scholastische dogmakweekers zoo dikwijls aantreft.

Het is bij Augustinus een onwillekeurig en genïaal gebruiken van de wijsgeerige scholing, die hij dóórgemaakt had, om tegenover de ongeloofscultuur de christelijke denk-kathedraal te bouwen.

Zoowat alle toentertijd bestaande wijsgeerige stelsels had Augustinus zelf dóórleefd. Eerst was hij